

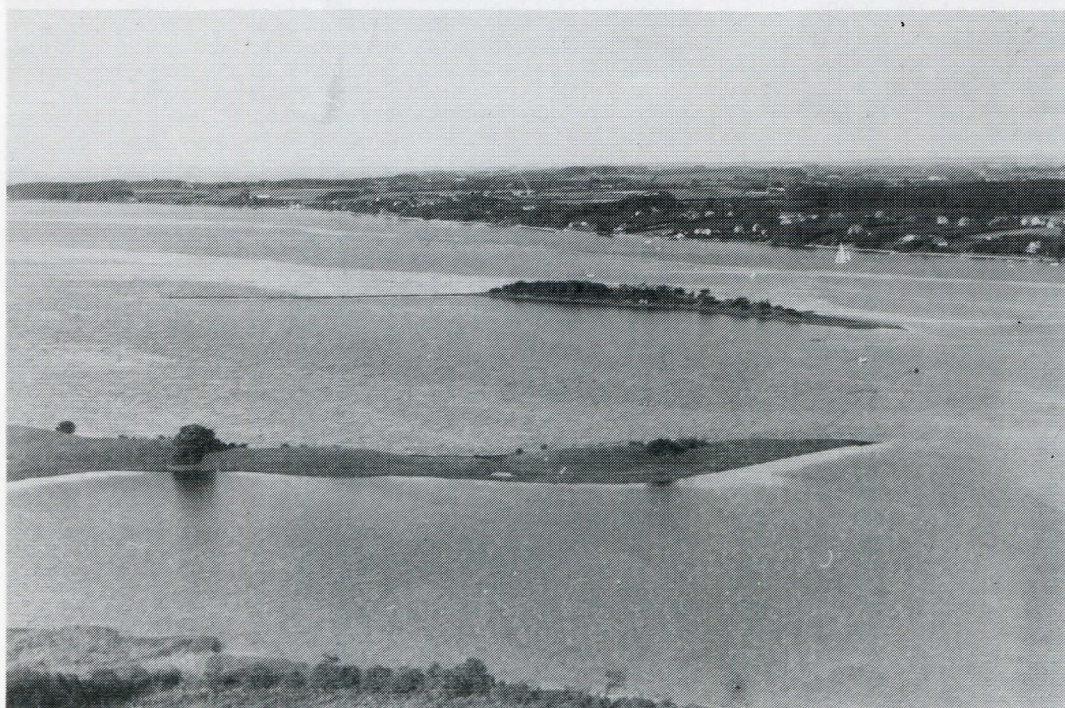
Sølvskatten fra Iholm

Af Per O. Thomsen

Fund af gamle skatte er og har altid været spændende. En sådan skat er fundet på Iholm, som hører til Bregninge sogn. Det er en rigtig sølvskat gravet ned på en »øde ø«. Ikke af sørøvere fra eksotiske himmelstrøg, men sandsynligvis af en velhavende bonde engang i slutningen af Danmarks oldtid.

Skattens fundhistorie begynder en lun søndag i september måned i 1853. En flok teglværksarbejdere fra Tåsinge tog over på

den ubeboede Iholm (fig. 1). Den ene af arbejderne lå og nød det gode vejr i græsset ved siden af et muldvarpeskud, og her fik han pludselig øje på en sølvmønt, der stak frem i toppen. Med en pind rodede han videre i den opskudte jord og fandt yderligere 14 mønter. Det var jo meget spændende, men finderens blev betænkelig, fordi han mente, at 15 var et uheldigt tal. Desuden vidste han fra sagn og legender, at der kunne være nedlagt ting i jorden, som –

(Fig. 1). Iholm set fra sydøst, med halvøen Saksenborg foran og kysten af Fyn i baggrunden.
(Foto: Helge Heger, 1950-52).

hvis eller når de blev fundet igen – ville bringe sygdom og ulykke over finderens. Derfor besluttede han at grave mønterne ned igen, for på den måde at vende en eventuel spådom fra sig.

I dagene efter taltes der på teglværket, der lå lige overfor Iholm, en del om episoden. På den måde kom teglmester L. Müller til at høre om fundet. Han fik en af de arbejdere, der havde været med om søndagen, til at vise sig stedet på holmen, og ved at undersøge muldvarpeskuddet fandt han omkring 20 mønter. Teglmester Müller henvendte sig derefter til holmens fæster, møller Rasmussen på Bukkehavn Mølle, og viste ham mønterne. De blev enige om i fællesskab at undersøge stedet og tog derfor til Iholm. Her gravede de et ca. to kvadratmeter stort og ca. en meter dybt hul, der hvor muldvarpen havde

skubbet jorden op. Derved kom det meste af sølvskatten fra Iholm for dagens lys (1).

Hvor mange der deltog udover teglmesteren og mølleren, ved vi ikke, men de to mænd gjorde nogle væsentlige iagttagelser. Jorden kan derfor ikke bare være gravet groft igennem, men er blevet gennemgået meget nøje. Derfor ved vi i dag en hel del om skatten.

Efter udgravningen afleverer møller Rasmussen det fundne til gårdejer Jacobsen, der var folketingsmand. Han sørger for, at fundet indgår til Museet for Nordiske Oldsager – det senere Nationalmuseum.

Ved registreringen på museet i København bestod fundet af følgende genstande:

Fire intakte sølvarmbånd, hvoraf det ene er dannet af tre sammensnoede sølvtråde, samt 135 stykker brudsølv, fortrinsvis itubrækkede armringe, samt sølvbar-

(Fig. 2). Iholmskatten, som den kunne ses på Svendborg og Omegns Museum 1986-1991. (Foto: Margit Nielsen, SOM).

rer. I alt var opsamlet 139 sølvstykker med en samlet vægt på lidt over 1 kg. På baggrund af de to mænds oplysninger ved vi, at brudsølvet og armringene lå samlet i en stor læderpung, der var udsmykket med et forgyldt mønster. Da fundet var udstillet på Svendborg Museum i årene 1986-1991, indeholdt det 120 sølvstykker, incl. de fire armringe (fig. 2).

Ved indleveringen i 1853 registreredes 449 mønter. Fra de to mænds iagttagelser ved vi, at mønterne lå for sig selv, fordelt fire forskellige steder i en afstand af 60 - 70 centimeter fra pungen. Det ser derfor ud til, at Iholmskatten oprindeligt bestod af fem nedlægninger, foretaget samtidig.

Som det ofte er tilfældet ved skattefund med mønter, så er der noget, som forsvinder andetsteds hen undervejs (2).

Iholmskatten er ingen undtagelse. Således afleveres i 1874 23 mønter, som fra 1853 har været i Juul Brockdorff-familiens eje. Ligeledes afleveres i 1876 endnu en mønt, som havde været i privat eje i Bregninge på Tåsinge.

Den seneste registrering af mønterne er fra 1964 (3), og her opregnes i alt 473 mønter fra Iholm.

På museet havde vi med mellemrum talt om at foretage en efterundersøgelse på Iholm. Det, der holdt os tilbage, var, at vi ikke vidste, hvor vi skulle søge. Vi vidste ganske enkelt ikke, hvor på øen skatten var fundet. Vort gode samarbejde med amatørarkæologerne og detektoreksperterne Johnny Kragekjær, Ole Lund og Flemming Lyth gav diskussionerne fornyet styrke i løbet af sommeren 1989. De var indstillet på at hjælpe med at afsøge holmen med deres metaldetektorer. Vore samtaler mundede ud i en aftale om at tage til Iholm i november måned 1989. Transporten til og fra holmen blev klaret af Kogtved Søfartsskole, der var yderst tjenst-

villige. Vi blev sejlet frem og tilbage i skolens både. Uden deres velvilje kunne vi ikke have gennemført undersøgelsen (4).

I de kølige dage den 22., 23. og 24. november løb undersøgelsen af stabelen. De tre detektor-folk mødtes om morgenen den 22. med to museumsfolk (5) ved Kogtved Søfartsskole. Efter en behagelig overfart til Iholm begyndte eftersøgningen. For museumsfolkene så det temmelig mistrøstigt ud. Iholm er trods alt temmelig stor, når det drejer sig om at finde mønter. Der gik dog ikke mere end ca. en halv time, før meldingen kom fra amatørerne: »Den første sølv mønt er fundet!«.

I løbet af ganske kort tid stod det klart, at vore detektor-venner havde afsløret Iholmskattens findested. De havde fundet det tildækkede og nu fuldstændig skjulte hul, som var gravet ved fundets opdagelse i 1853. Det gav tre meget travle dage, hvor vi kombinerede detektorafsøgning med almindelig udgravningsteknik. Det var meget enkelt at »se« det gamle hul, da først det var genfundet (fig. 3). Oldsagerne fandt vi dels i selve det gamle hul, hvor jorden - efter at have været gravet op - var kastet ned igen, og dels langs kanten af hullet, hvor den opgravede jord havde været placeret. Selvom man i 1853 havde fået størstedelen af genstandene med, lå der stadig adskilligt tilbage. I alt blev der fundet omkring 140 sølvgenstande, hvoraf ca. 65 var sølv mønter. Resten var brudsølv i lighed med det tidligere fundne.

Undersøgelingsområdet udvidedes for at kontrollere, at der ikke var mere nedgravet, men det stod hurtigt klart, at man i 1853, ved hjælp af en muldvarp, havde ramt lige i plet.

Vores lille efterundersøgelse gav, trods den første mistrøstighed, et godt resultat. Dels fandt vi det sted, hvor skatten oprindeligt havde været nedgravet, og dels fik vi de sidste rester af fundet bjærget.

(Fig. 3). Det genfundne hul undersøges.

(Foto: Karsten K. Michaelsen).

Det er derfor nu muligt at gøre status over fundet, stort set i sin helhed.

Inden da skal det dog nævnes, at der sælsomt nok findes to mønter på Svendborg Museum, der angiveligt stammer fra Iholmskatten. De er ikke protokolført, og der er ikke oplysninger om, hvem der har afleveret dem eller hvornår. Der er blot en anmærkning om, at de stammer fra Iholmskatten (fig. 4). Umiddelbart vurderet synes de at have ligget omkring 30 år i ubemærkethed i magasinet.

Efterundersøgelsen gav som nævnt omkring 65 hele og klippede mønter, hvorved den samlede mængde mønter nu er 540 stykker – men hvem ved, måske ligger der stadig mønter i forskellige familiegemmer på Tåsinge?

Mængden af brudsølv er i dag ca. 214 stykker. Sammenlagt, både mønterne og

brudsølvet, kan vægten i dag anslås til ca. to kg sølv – en ganske anseelig formue.

Efter ankomsten til Museet for Nordiske Oldsager i 1853 splittes fundet. Brudsølvet forbliver på museet, mens mønterne afgives til Det kongelige Mønt- og Medaillekabinet. En sådan deling af fund var almindelig praksis (6), når der var tale om fund med oldsager og mønter. For Iholmskattens vedkommende blev delingen fatal set med nutidens øjne. I Mønt- og Medaillekabinettet havde man (og har man stadig) *hovedsamlingen*, d.v.s. en samling af mønter fra alle tider og steder. Alle nye fund sammenlignedes med hovedsamlingen. Var der nye typer eller pænere eksemplarer end dem, der allerede lå i samlingen, blev de indlemmet i hovedsamlingen. En ganske fornuftig disposition. De resterende mønter fra et fund, i dette tilfælde Iholmskat-

(Fig. 4). Mønterne på Svendborg og Omegns Museum – Ethelred den Rådvilde og Otto I.
(Foto: Svend Korsgård, SOM).

ten, kunne derimod efter udtagning til hovedsamlingen betragtes som dubletter og blev desværre derfor i nogle tilfælde byttet væk – eller endnu værre – smeltet om. Der var reelt tale om en administration, som man finder den hos private møntsamlere, hvor dubletter byttes bort.

Selv efter at Kabinettet i 1899 blev en afdeling af Nationalmuseet, forblev fundet adskilt og er den dag i dag stadig separeret. 170 af mønterne befinder sig i dag i hovedsamlingen, 29 ligger sammen med brudsølvet på Nationalmuseets afdeling for Oldtid og Middelalder, og 2 ligger i Svendborg. Dertil kommer de seneste 65, som stadig – efter tre år – ligger ukonserverede og ubehandlede sammen med brudsølvet på Nationalmuseet. Måtte man dog tage vare på dem snarest, således at de kan udstilles på det nye og ombyggede Nationalmuseum sammen med brudsølvet og de 29 andre mønter fra 1853. Et sådant ønske om sammenføring af splittede fund havde daværende direktør for Nationalmuseet, Sophus Müller, allerede i 1907 (7).

Skæbnen for de resterende 274 mønter fra 1853 fortaber sig i det uvisse (8).

Datering

Hvor gammelt fundet er, og hvornår det er kommet i jorden, giver mønterne et klart fingerpeg om. Langt hovedparten af dem er engelske eller tyske, mens en mindre del er kufiske (arabiske) og skandinaviske. Hovedparten (235) stammer fra den engelske konge Ethelred II (den Rådvildes) tid (978 – 1013 e.Kr.). Dog er der ingen fra hans seneste udmøntning. 174 er tyske, hovedsagelig fra kejserne Otto I, II og III (936 – 973, 973 – 983, 983 – 1002) og tre fra kejser Henrik II (1002 – 1024). Den yngste kufermønt kan dateres til 1003 e.Kr. Ser man nøje på disse forhold, den yngste kufiske mønt og manglen på sene engelske og tyske mønter, og samtidig holder sig for øje, at der ikke forekommer mønter fra Knud den Stores tid (1018 – 1035), synes det mest sandsynlige nedlægningspunkt at være efter 1003, men ikke senere end 1010 (9).

De nyeste mønter fra efterundersøgelsen er som nævnt ikke behandlet endnu, men det kan dog siges ud fra vore bestemmelser i felten, at mønsteret følger ovennævnte generelle træk.

Hovedparten af de nye er engelske mønter fra Ethelred den Rådvildes tid fulgt af tyske ottonske mønter og enkelte kufiske. De to mønter på museet i Svendborg er fra Ethelred den Rådvildes og kejser Otto I's tid. Det ligger derfor fast, at vi befinder os i kong Svend Tveskægs regeringstid – tiden med de store Englandstogter og Danegældsbetalinger.

Mønterne er ikke kun Danegældsmønter, men er bredt sammensat af samtidige eller næsten samtidige gangbare mønter fra den sene vikingetid. Lægges brudsølvets vægt til mønternes vægt og samtidige værdi, er det en betydelig formue, der blev gravet ned på Iholm tidligt i 1000-årene.

Et naturligt spørgsmål er selvfølgelig, hvorfor skatten blev gravet ned og af hvem.

Svarene kan kun blive gætværk. Det er dog klart, at en så betydelig formue ikke var rar at have liggende, hvis der var optræk til uroligheder. Et eller andet har altså fået ejeren til at finde det mest hensigtsmæssigt at gemme formuen af vejen. Den kunne så hentes frem, når forholdene igen tillod at have større formuer liggende »frit« fremme. At skatten på Iholm fik lov at blive liggende nedgravet, er nok et bevis på, at det ikke var uden grund, at ejeren følte sig utryk. Han fik aldrig lejlighed til igen at hente den – han kom af dage, formentlig i forbindelse med den episode, der i første omgang fik ham til at grave den ned.

Hvem det var, der gravede skatten ned, ved vi ikke, og vi får det vel heller aldrig at vide. Måske fremmede på et handelsfartøj på vej til Svendborg, som ikke følte sig helt sikre på forholdene omkring byen? Det er en mulighed, men nok ikke særlig sandsynlig. Det ville være for iøjnefaldende for områdets indbyggere, hvis et handelsskib ankrede op ved Iholm på vej til Svendborg. Man kunne nok regne ud hvorfor.

Så er det mere tænkeligt, at det er en lokal storbonde, der – efter at have fået melding om en fremmed flådes anmarch – har fundet det formålstjenligt at fjerne formuen. Hvor han boede – på Tåsinge eller på Fynssiden – det er ikke til at vide. Ved Rantzausminde på en skråning ned til Svendborg Sund, ligger der en gravplads fra vikingetiden. Ikke langt fra må den tilhørende landsby have ligget. Gravpladsen blev første gang undersøgt af Nationalmuseet i 1927, hvor der blev fundet syv jordfæstegrave med skeletter. I 1929 og igen i 1946 fandtes henholdsvis endnu to og ét skelet på pladsen (10). Ingen tvivl om at der på skråningen har ligget en større gravplads. Gravgaverne i den ene grav kan datere gravpladsen til omkring 10. århundrede (11). Måske var det fra denne vikingelandsby, at storbonden drog til Iholm for at gemme formuen.

Lige så sandsynligt – måske endda mere sandsynligt – er det, at ejeren af formuen var en storbonde på Tåsinge. En lun septemberdag tidligt i 1000-årene fandt han tiden moden til at gemme formuen af vejen på den ubeboede Iholm, som måske endda hørte til hans jordbesiddelse. Først 850 år senere fandt en muldvarp vej til skatten, og den kom atter for en dag. Ikke til glæde for den retmæssige ejer, hans liv endte brat, men til glæde for eftertiden, der nu kan se frem til, at skatten udstilles på Nationalmuseet som et nationalt klenodie fra vikingetiden.

Per O. Thomsen, f. 1952 i Svendborg. Cand. phil i forhistorisk arkæologi fra Århus Universitet 1984. Samme år ansat som museumsinspektør ved Svendborg og Omegns Museum.

Noter:

1. Optegnelserne findes i fundindberetningen i Nationalmuseets sognearkiv.
2. Per O. Thomsen og Karsten K. Michaelsen: Broholmskatten. Historien om et skattefund. – Årbog for Svendborg og Omegns Museum 1991, p. 9 f. Gert Posselt: Vikingetidsskattene fra Selsø og Tørring i arkivalisk belysning. – Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1989, p. 180 ff.
3. Georg Galster: Sylloge of Coins of the British Isles. Part I, Ancient British and Anglo-Saxon Coins before Æthelred II. London 1964, p. 29 nr. 30.
4. Kogtved Søfartsskole takkes for den uvurderlige hjælp.
5. Foruden forfatteren deltog museumsinspektør Karsten K. Michaelsen, Svendborg Museum.
6. Sophus Müller: Nationalmuseet. Hundrede aar efter grundlæggelsen. København 1907, p. 136 ff.
7. Sophus Müller: Op. cit. p. 138 f.
8. Oplysningerne findes i Svendborg og Omegns Museums sognearkiv.
9. Vurderingerne om tidspunktet findes nedfældet i Nationalmuseets sognearkiv.
10. Vikingegravplads, sb. nr. 33 Egense sogn. Undersøgt 1927 af Nationalmuseet ved H.C. Broholm. Oplysninger fra Svendborg og Omegns Museums sognearkiv om yderligere gravfund 1929 og 1946.
11. Johannes Brøndsted: Danish Inhumation Graves of the Viking Age. Acta Archaeologica 7, 1936 p. 145-147, nr. 84.